

Honger in Ethiopië

De schokkende televisiebeelden van de hongersnood in Ethiopië hebben overal ter wereld een diepe indruk gemaakt. In zeer korte tijd zijn omvangrijke hulpacties op gang gekomen, voedseltransporten georganiseerd, inzamelingsacties gehouden en grote sommen geld bijeengebracht om de acute nood te lenigen. De betoonde hulpvaardigheid is zeer groot en zal zeker bijdragen tot het redden van mensenlevens in Ethiopië; en dat is het enige wat op dit moment telt. Maar als over enkele maanden de beelden uit het geheugen zijn verdwenen, de televisiekijker weer achteroverleunt voor meer verstrooiende programma's en er hooguit nog een documentaire wordt uitgezonden over voedsel dat in de haven van Ethiopië ligt te rotten omdat er geen transport- en distributiemogelijkheden zijn, is er niets veranderd. De vraag is slechts hoe lang het zal duren voordat op een gegeven moment de hongersnood opnieuw ergens de kop zal opsteken: in Soedan of in Tsjaad, in Mali of Bangladesh, in Laos of Afghanistan of misschien wel weer in Ethiopië. Want de hulp is van voorbijgaande aard, maar de oorzaken van de hongersnood blijven.

Het is een misverstand te menen dat het vóórkomen van hongersnood in de wereld uitsluitend aan natuurlijke oorzaken is toe te schrijven. Natuurlijk kunnen perioden van langdurige droogte (nu al meer dan tien jaar in de Sahel), overstromingen (zoals in 1974 in Bangladesh) of ziekten in het gewas (zoals de aardappelziekte die de grote hongersnood in Ierland in het midden van de vorige eeuw veroorzaakte) tot acute voedseltekorten en hongersnood leiden, maar meestal zijn er bij grote hongersnoden ook andere factoren in het spel. Op basis van zijn analyse van een aantal hongersnoden in de wereld concludeert de bekende ontwikkelingseconoom Amartya Sen dat de aandacht niet uitsluitend op de verminderde beschikbaarheid van voedsel moet worden geconcentreerd, maar vooral ook op economische en politieke factoren die er toe leiden dat bepaalde groepen van de bevolking hun aanspraken of rechten verliezen op het voedsel dat er nog wél is ¹⁾. De geschiedenis kent vele voorbeelden van situaties waarin delen van de bevolking zijn verhongerd terwijl er voedsel genoeg was, eenvoudigweg omdat zij door bepaalde economische, sociale of politieke veranderingen hun middelen van bestaan kwijtraakten en niet over andere mogelijkheden beschikten om toegang tot de voedselvoorraad te krijgen.

Zo was er volgens Sen ¹⁾ tijdens de grote Bengaalse hongersnood in 1943, die aan ca. drie miljoen mensen het leven kostte, geen sprake van een daling van de voedselproductie. Wel was er een verveelvoudiging van de voedselprijzen die werd veroorzaakt door de sterke inflatoire effecten van de enorme oorlogsuitgaven en speculatieve manipulaties met de rijstvoorraad. Deze ontwikkelingen leidden tot een herverdeling van het inkomen, waardoor grote groepen van de bevolking onder het bestaansminimum terechtkwamen en een wisse hongerdood tegemoet gingen. Ook vielen er veel slachtoffers omdat de boten van vissers door de militaire politie werden vernietigd uit angst voor een Japanse invasie. Ten slotte kwamen er veel inwoners om van enkele districten waar de rijstvoorraad was weggehaald, eveneens met het oogmerk om de oprukkende Japanners geen kans te geven. De hongersnood in 1974 in Bangladesh en die in 1973 in de provincie Wollo in Ethiopië zijn volgens Sen evenmin uit een verminderde beschikbaarheid van voedsel te verklaren.

Het ziet er naar uit dat ook de huidige hongersnood in

Ethiopië ten minste voor een deel aan politiek en economisch wanbeleid te wijten is. In *The Economist* van 3 november wordt beschreven dat Afrikaanse boeren, bekend met het verschijnsel van regelmatig terugkerende perioden van droogte, de gewoonte hebben om in goede jaren zoveel mogelijk opzij te leggen voor de slechte jaren die kunnen volgen. De Ethiopische junta van kolonel Mengistu Haile Marian heeft dat echter verboden. Het bewaren van voedsel voor slechte jaren wordt onder het huidige bewind beschouwd als hamsteren; geld opzij zetten na een goede oogst wordt kapitalistische accumulatie genoemd; en het verdienen van een inkomen met het transporteren en opslaan van voedsel heet in de marxistische ideologie van de machthebbers uitbuiting. Wie zich daaraan schuldig maakt wordt van zijn land verjaagd, of erger. Intussen zijn de boeren door het officiële bewind van de militairen zodanig onderdrukt en uitgeperst dat de landbouw vrijwel om zeep is geholpen. Dit heeft vooral in de Noordelijke provincies tot opstanden en grootscheeps verzet geleid. Als straf daarvoor is de voedseltoevoer naar deze gebieden afgesneden; zelfs buitenlandse voedselhulp kan daar nauwelijks doordringen. Terwijl in Zuid-Ethiopië vooral de droogte de oorzaak van de problemen is, zijn in het Noorden voornamelijk deze omstandigheden voor de hongersnood verantwoordelijk, aldus *The Economist*. En het blad concludeert: „It takes acts of man to turn acts of God into calamity” ²⁾.

Het is duidelijk dat voedselhulp onder dergelijke omstandigheden slechts een lapmiddel is. Als de liefdadigheid voorbij is, is de situatie niet verbeterd. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk dat de buitenlandse voedselhulp er toe bijdraagt de positie van het regime te versterken, omdat de hulpverlenende instanties in zekere mate aangewezen zijn op samenwerking met de militaire machthebbers om de voedseltransporten naar de bestemde plaatsen te dirigeren. En er hoeft niet aan te worden getwijfeld dat de lokale autoriteiten zullen proberen het buitenlandse voedsel aan te wenden om de loyaliteit met het regime te vergroten en recruten voor het leger te winnen. Het buitenlandse voedsel wordt zo een wapen in de politieke strijd, die Ethiopië, zoals zoveel andere Afrikaanse landen, verscheurt.

Twintig jaar geleden vreesde men dat de wereld niet voldoende voedsel zou kunnen produceren om de snel groeiende wereldbevolking te voeden. Door de belangrijke ontwikkelingen op het gebied van landbouwmethoden en voedseltechnologie en door de vertragingen in het tempo van de bevolkingsaanwas in de wereld, is die vrees langzamerhand wat afgenomen. Tegelijkertijd is echter duidelijk geworden dat daarmee het vraagstuk van de honger de wereld nog niet uit is. In veel gevallen zijn het economische en politieke factoren die voor het ontstaan en bestrijden van de hongersnood beslissend zijn. Zolang die factoren niet veranderen zullen slachtoffers van de hongersnood van tijd tot tijd het scherm vullen.

L. van der Geest

¹⁾ Amartya Sen, *Famines, World Development*, vol. 8, 1980, blz. 615-621.

²⁾ There is a better way, *The Economist*, 3 november 1984, blz. 15-16.